

HÁSKÓLI ÍSLANDS
Hugvísindasvið

Jeremía spámaður

Ef þér leitið mín munuð þér finna mig

Ritgerð til BA-prófs í Guðfræði

Guðbjörn Már Kristinsson

September 2013

Háskóli Íslands

Hugvísindasvið

Guðfræði- og trúarbragðafræðideild

Jeremía spámaður

Ef þér leitið mín munuð þér finna mig

Ritgerð til BA. -prófs

Guðbjörn Már Kristinsson

Kt.: 1405833089

Leiðbeinandi: Gunnlaugur A. Jónsson

September 2013

Ágrip

Umfjöllun þessarar ritgerðar fjallar um Jeremía spámann og hvernig lífi hans var háttað. Við skoðum ævi hans og hvernig hann varð að þeim manni sem kallaður er „hinn grátandi spámaður. Spádómsbók Jeremía er skoðuð með Jer 29.11-14 að leiðarljósi. Jeremía spámaður var uppi á tímum hörmunga og erfiðleika eða á sjöundu öld f. Kr. Hann var kallaður til að flytja refsidóma yfir þjóð sína. Guð kallaði hann til verka þegar hann var ungur til að flytja þær fréttir að þjóðin yrði herleidd af Babýlóníumönnum og að þjóðarinnar biði mikil hættu. Ástæðuna má finna vegna þess að þjóðin hafði snúið sér frá Guði og stundað skurðgoðadýrkun. Jeremía reyndi að koma vitinu fyrir þjóð sinni án árangurs. Þeir sem stóðu næst honum yfirgáfu hann ásamt því að Jeremía var ofsóttur af þjóð sinni. Þar af leiðandi má draga þá ályktun að líf hans hafi verið einmanalegt og leiðinlegt.

Áreiðanleiki spádómsritsins er skoðaður og má nefna mismunandi vitnisburði sem gefa til kynna að það sem Jeremía ritaði í spádómsbók sinni, um Babýlónsku herleiðinguna og fall Jerúsalem, hafi í raun komið fyrir. Önnur rit Biblíunnar bera vitnisburð um herleiðinguna, sem Jeremía skrifar um, til dæmis Harmljóðin, Jesaja, Esekíel og Sálmarinnir. Þau segja frá veru hinna herleiddu í Babýlón og hvernig lífi þeirra var háttað. Ekki er hjá því komist að skoða þessa vitnisburði en enn fremur er mikilvægt að skoða hvað fornleifafræðin segir okkur. Þetta tvennt helst í hendur að mínu mati og getur ekki verið án hvors annars ef hlutlaus niðurstaða á að nást. Nokkrar vísbendingar hafa fundist um herleiðinguna til að mynda bréf Lakis og töflur Jójakíns.

Efnisyfirlit

Inngangur	3
Nútímarannsóknir á Jeremía	4
Kafl 1 – Líf og starf Jeremía	6
Boðskapur Jeremía	8
Áhrif siðbótar Jósía á Jeremía	11
Áhrifaþættir í lífi Jeremía	12
Spádómar Jeremía og spádómsbók hans	15
Kafl 2 – Áreiðanleiki sagnanna	17
Sannleikans leitað	19
Saga Ísraels, stiklað á stóru	19
Aðdragandinn að falli Jerúsalem	21
Fornleifar	23
Niðurstöður	25
Heimildaskrá	28

Inngangur

Viðfangsefni þessarar ritgerðar er Jeremía spámaður og spádómsbók hans. Þegar kemur að því að fjalla um Jeremía spámann þá skiptir máli að vita hvernig ævi hans var. Hann var kallaður af Guði samkvæmt spádómsbókinni, þar sem er að finna spádóma um Júda og Jerúsalem. Hugsun höfundar er sú að Jeremía hafi fengið köllun frá Guði til þess að flytja orð hans. Sú köllun var Jeremía sár kvöl. Á löngum spámansferli sínum varaði hann þjóð sína við hörmungum sem hún ætti í vændum vegna skurðgoðadýrkunnar og óhlýðni við lögmál Guðs.

Rannsóknarvinna sem snýr að spádómsbók Jeremía og lífi hans hefur aukist til muna á síðustu áratugunum þar sem skoðaðar eru aðstæður hans við mótun spádómsbókarinnar. Rannsóknirnar fjalla aðallega um túlkanir á bæði boðskapi og lífi Jeremía. Markmið þeirra rannsókna er að varpa ljósi á sannleiksgildi spádómsbókarinnar og túlka hið skrifaða orð inn í samtímann. Hvernig gat Jeremía ritað spádómsbókina með þeim hætti sem hann lýsir í Jer 36? Hvernig var spádómsbókin skrifuð og mótuð? Komið verður að því síðar í kafla sem heitir *Nútímarannsóknir á Jeremía*.

Í fyrri kaflanum verður fjallað um hver Jeremía spámaður var og hvernig köllun hans bar að garði. Hvernig hann brást við kölluninni verður skoðað og spurt verður hvort einhver önnur dæmi sé að finna í Biblíunni þar sem sá sem var útvalinn skorast undan köllun sinni? Gengið verður út frá þeirri túlkun að Jeremía hafi verið ungur þegar hann var kallaður. Iðrunarboðskapur Jeremía verður skoðaður í tengslum við refsíðómana sem hann boðaði sem fjölluðu um fall Ísraels og Júda. Einnig verður skoðað hvort að siðbót Jósía hafi haft áhrif á Jeremía og hvort hann hafi stutt siðbótina. Umfjöllun ritgerðarinnar tekur síðan fyrir áhrifaþætti á borð við fyrirmyndir, andlát Jósía og einkenni samfélagsins eftir dauða hans og fall Jerúsalems og Júda. Síðast en ekki síst verður fjallað um spádóma Jeremía og hvernig spádómsbókin varð til. Þar verður spurt hvernig uppbygging bókarinnar hafi orðið til. Var hún búin til á þann hátt sem Jeremía lýsir í spádómsbók sinni? Einnig verður kannað spádómstímabil bókarinnar til þess að skoða uppbyggingu hennar.

Í seinni kaflanum mun ég víkja meira að sögulegri nálgun og hef valið að skoða Jer 29.11-14 þar sem orð Guðs barst til Jeremía um áætlanir fyrir þjóð sína. Einnig verður varpað ljósi á þær aðstæður sem orðið birtist í og tengsl þess við söguna. Sögulegar tengingar verða skoðaðar til dæmis babýlónska herleiðingin og fall Jerúsalem. Þess má geta að Jeremía var meðal þeirra sem urðu eftir í Júda við babýlónsku herleiðinguna samanber Jer 39 og 52. Hvers vegna varð hann eftir? Hafði hann val um hvort hann yrði tekinn eða ekki? Einnig verða

skoðaðar sagnfræðilegar tengingar í Biblíunni sem bera vitni um þennan atburð samanber Harmljóðin þar sem talið er að þau hafi verið skrifuð í Babýlón. Einnig er talið að Esekíel spámaður hafi ritað sína spádóma þar. Að lokum verða skoðaðar ákveðnar vísbendingar sem hafa fundist í fornleifafræðunum eins og til dæmis Babýlónsku kviðurnar.

Aðal rannsóknarspurning ritgerðarinnar er eftirfarandi: Hvernig tengist boðskapur Jeremía sögulegum atburðum í Júda og hvað er að segja um áreiðanleika þeirra sögulegu tenginga sem lesa má úr ritinu?

Nútímarannsóknir á Jeremía

Þegar skoðaðar eru rannsóknir á riti Jeremía sjáum við þrjár algengar, mismunandi leiðir um túlkun ritsins. Robert P. Carroll var einn af mikilvægari fræðimönnum við rannsóknir á ritinu. Hann skrifaði grein sem kallast *Century's End: Jeremiah Studies at the Beginning of the Third Millenium* en þar fjallaði hann um rannsóknir sínar á Jeremía og hvernig ritið varð til. Markmið hans var að öðlast skilning á Jeremía og tilurð spádómsbókarinnar. Carroll taldi að rannsóknum á riti Jeremía myndi halda áfram að fjölga og verða fyrirferðarmeiri á næstu árum. Rannsóknargrundvöllurinn á Jeremía er á sínum stað og eldri nálganir eða túlkanir hafa fest sig í sessi á 20. öldinni.¹

Meðal þeirra sem gefið hafa út skýringarrit við Jeremía hin síðari árin eru William L. Holladay, William McKane og Robert Carroll. Undir lok 20. aldar hafa skýringarrit William Holladay (1986, 1989) og William McKane (1986, 1996b) sýnt tvær túlkanir² sem hafa haft áhrif á önnur minna þekkt skýringarrit. Skýringarrit Walter Brueggemann er eitt af þessum minna þekktu ritum. Það var gefið út árið 1998, í Bandaríkjunum, og leggur mikla áherslu á guðfræðina við túlkun spádómsrit Jeremía. Anchor-Bible, eftir John Bright, er þekkt skýringarrit, sem er hluti af Anchor-Bible seríunni, sem var gefið út árið 1965 en það hefur ekki

¹ Carroll, Robert P. (2008). *Century's End: Jeremiah Studies at the Beginning of the Third Millenium*. Í A. J. Hauser (ritstjóri), *Recent Research on the Major Prophets* (bls. 217-231). UK: Sheffield Phoenix Press. Bls 217

² William Holladay trúir því að tímaröðinni á starfi Jeremía sé hægt að endurbyggja og að umhverfið sem hann talaði inn í sé hægt að setja fram. Í skýringariti hans eru gefnar nákvæmar dagsetningar og staðsetningar. Hann gaf út skýringarritið, sem er tveggja binda verk, árin 1986 og 1989. Holladay telur einnig að bókin hafi áreiðanlegar sögulegar upplýsingar til þess að birta staðreyndir um líf Jeremía. Kenning William McKane snýst um að spádómsbók Jeremía hafi smám saman verið búin til. Þetta er bók sem margir ritara hafi komið að á löngu tímabili. Samkvæmt McKane er spádómsbókin löng og flókin sem er skrifuð yfir langt tímabil. Einnig leggur McKane meiri áherslu á hebreska textann heldur en William Holladay.

sama vægi og áður. Skýringarrit Lundborns hefur leyst það af hólmi og var gefið út í tveimur bindum árið 1999.³

Carroll taldi að skýringar Holladay, Lundborn og Brueggemann myndu verða ríkjandi rödd í rannsóknum á Jeremía á 21. öldinni. Það hafa þó verið önnur minni og róttækari sjónarmið uppi, til að mynda rödd feminista þar sem Jeremía er lesinn með áherslu á táknrænan og rómantískan hátt. Dæmi um þetta er að finna í Jer 2-5 þar sem þessar áherslur eru til staðar. Hér er verið að setja fram, á líkingarmáli, samband Guðs og Ísraels eins og samband eiginmanns og eiginkonu. Carroll sagði að Jeremía verði hugsaður og túlkaður á nýjan hátt á þessari öld með þessu hugarfari. Fleiri raddir hafa heyrst og meðal annars að Jeremía hafi alltaf haft rétt fyrir sér. Carroll vildi samt meina að hann hafi oftast en ekki haft rangt fyrir sér og tekur dæmi um þegar Jeremía afskrifaði samfélög í Jerúsalem og Egyptalandi sem stóðst ekki.⁴

„Það er til kenning sem er yfir 90 ára gömul en hún er ríkjandi á meðal fræðimanna um ritstörf Jeremía. Hún var fyrst sett fram af Bernhard Duhm árið 1901 en var svo endurbætt af Sigmund Mowinckel árið 1914. Nálgunin er þannig að Jeremía er skipt niður í fjóra hluta. Í fyrsta lagi er það safn af spádómsorðum Jeremía sem eru í kapítölum 1-25. Í öðru lagi eru það prédikanir um starfsemi spámannsins sem eru skrifaðar af öðrum höfundum í kapítölum 26-45. Í þriðja lagi eru það ræður sem hafa deutoronískan stíl sem tjá guðfræði og heimsmynd Gyðinga sem lifðu á útleigðartímabilinu. Þær eru að finna í kapítölum 1-45 og í fjórða lagi orðræður um framtíðar frelsun sem eru í kapítölum 30–31.“⁵

Spurningunni um hvernig spádómsrit Jeremía hafi orðið til hefur ekki enn verið svarað og Carroll sagði að veikleikar hafi birst í aðalrannsóknum um Jeremía. Þá komum við að sannleiksgildi spádómsbókarinnar. Var hún skrifuð á þann hátt sem er lýst í Jeremía? Komu þeir atburðir fyrir sem Jeremía er talinn hafa skrifað um? Þetta er mikilvæg spurning því þegar við rannsökum Jeremía er mikilvægt að spyrja sig um sannleiksgildið. Er Jeremía spámaður sá sem skrifaði ritið eða skrifuðu aðrir það? Voru atburðirnir í ritinu áreiðanlegir? Var Jeremía ungur þegar hann hóf störf sín? Hver er sannleikurinn í ritinu?

³ Carroll, Robert P. (2008). *Recent Research on the Major Prophets*. Bls. 218

⁴ Carroll, Robert P. (2008). *Recent Research on the Major Prophets*. Bls. 220

⁵ Arnold, Bill T. Recent Trends in the Study of Jeremiah,

http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/ashland_theological_journal/25-1_075.pdf, 10.10.2012. Bls 2

Samkvæmt McConville⁶ er ritun bókarinnar, eins og hún er útskýrð í Jeremía, aðeins trú. Hann fullyrðir að eldri nálganir, sem segja að atburðir í ritinu hafi í raun og veru átt sér stað, séu frekar byggðar á trú heldur en á traustum grunni. Það eru ekki til sannanir fyrir því að bókin hafi verið rituð með þeim hætti sem Jeremía lýsir í spádómsbók sinni. Einnig er erfitt að hugsa til þess hvernig spámaðurinn hafi skrifað bókina þar sem hann var í einangrun í Egyptalandi.⁷

Á 20. öldinni hafa fræðimenn sýnt aukinn áhuga á því hvernig spádómsbók Jeremía er túlkuð. Eftir að Biblían kom inn í menningu okkar má segja að spádómsbókin hafi haft djúpstæð áhrif á hugsun okkar, ekki síst hvað varðar gildi og viðmið.⁸ Í því tilliti er gott að skoða hver Jeremía var og hvað hann boðaði. Loks má nefna að hin síðari árin hefur áhrifasaga biblíutextanna fengið aukið vægi: Þar hvílir áherslan ekki á spurningunni um sannfræði ritanna heldur túlkunar- og áhrifasögu þeirra. Á vegum Blackwell útgáfufyrirtækisins er hafin útgáfa ritraðar einstakra biblíurita í ljósi áhrifasögunnar. Ritið um Jeremía er enn ekki komið út, en verður forvitnilegt að sjá, því að þarna er sannarlega um að ræða nýja nálgun í fræðunum.

Kafli 1 – Líf og starf Jeremía

Áður en fjallað verður um boðskap Jeremía þá er gott að spyrja sig hver maðurinn var og hvers vegna hann fékk köllun til að flytja spádóma frá Guði. Samkvæmt upphafsversum úr spádómsbók Jeremía þá hóf hann feril sinn sem spámaður á þrettánda stjórnarári Jósía eða um það bil árið 626 f. Kr. Hann var uppalinn í hefðum Ísraels þar sem hann er sagður hafa komið af prestsfjölskyldu Anatóts.⁹ Í Jer 1.4-10 sjáum við hvernig köllun Guðs kom fram og hvernig hann brást við.

„Orð Drottins kom til mín:

Áður en ég mótaði þig í móðurlífi valdi ég þig.

⁶ J. Gordon McConville er prófessor í Gamla testamentsfræðum og hefur gefið út nokkrar bækur sem fjalla um mismunandi þemu í Gamla testamentinu. Dæmi um bækur hans eru: *Dictionary of the Old Testament: Prophets* og *Exploring the Old Testament: Volume 2*. Markmið hans er að gera lesanda kleift að skilja á auðveldan hátt mismunandi stef í Gamla testamentinu.

⁷ Carroll, Robert P. (2008). *Recent Research on the Major Prophets*. Bls 221

⁸ Carroll, Robert P. (2008). *Recent Research on the Major Prophets*. Bls 227

⁹ Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Harlow Essex: Longman. (Upphaflega gefið út 1958). Bls. 368-369

Áður en þú fæddist helgaði ég þig
og ákvað að þú yrðir spámaður fyrir þjóðirnar.

Ég svaraði: „Drottinn minn og Guð.

Ég er ekki fær um að tala því að ég er enn svo ungur.“

Þá sagði Drottinn við mig:

„Segðu ekki: Ég er enn svo ungur.

Þú skalt fara hvert sem ég sendi þig

Og boða hvað eina sem ég fel þér.

Þú skalt ekki óttast þá

því ég er með þér til að bjarga þér,“

Segir Drottinn.

Síðan rétti Drottinn út hönd sína, snerti munn minn og sagði við mig:

„Hér með legg ég orð mín þér í munn.

Ég veiti þér vald

Yfir þjóðum og ríkjum

Til að uppræta og rífa niður, til að eyða og umturna,

Til að byggja upp og gróðursetja.“ Jer. 1.4-10

Þegar ritningarversin eru skoðuð sjáum við atburð þar sem tvær persónur, Guð og Jeremía, tala saman. Samkvæmt spádómsbókinni er verið að tala um raunverulegan atburð. Hér er Jeremía móttakandi orðs Guðs. Sagan er í ræðuformi vegna þess að fundurinn er útskýrður og persónurnar tala saman.¹⁰ Guð kallar Jeremía til starfa en hann bregst ókvæða við og dæmir sjálfan sig sem of ungan til að axla þá ábyrgð sem fylgir starfinu

Samkvæmt Clements mótmælti Jeremía Guði vegna þess að hann var ekki tilbúinn fyrir þá ábyrgð sem fylgdi kölluninni. Clements spyr hvernig Jeremía gæti unnið sér inn virðingu og fengið góð viðbrögð frá konungum og ráðgjöfum vegna aldurs en erfitt var að gera ráð fyrir

¹⁰ Craigie, Peter C., Kelley, Page H., Drinkard, Joel F. JR. (1991). *Jeremiah 1-25: Word Biblical Commentary*. (Bindi 26). Dallas, Texas: Word Books Publisher. Bls 10

að háttsettari menn tækju mark á orðum frá svo ungum manni. Þrátt fyrir mótmælin uppfyllti hann köllun sína vegna þeirrar vitundar að Guð myndi ekki skipa honum að boða refsidóma án þess að gefa honum vald til þess.¹¹ Að öllum líkindum var Jeremía kallaður þegar hann var ungur en það eru skiptar skoðanir um hversu gamall hann var þegar köllunin átti sér stað.

Eins og með Móse (2Mós 3.1-4.17) lítillækkar hann sig ekki vegna þess að hann var of ungur heldur vegna þess að honum fannst að hann yrði síðasti maðurinn á jörðu sem væri valinn í svona verkefni. Köllunarfrásagnir Jeremía og Móse virðast ásamt nokkrum öðrum köllunum í Gamla testamentinu fylgja föstu mynstri. Þessar frásagnir einkennast meðal annars af því að sá sem er kallaður reynir að skorast undan. Jeremía reyndi að firra sig ábyrgð vegna þessa en tókst það ekki því að styrkurinn lá ekki í æsku hans heldur í krafti þess sem sendi hann. Þegar Guð snerti munn spámansins fékk hann kraft og hugrekki til að boða refsidómana.¹²

Hægt er að velta fyrir sér af hverju Guð svaraði Jeremía með sömu orðum og Jeremía notaði í mótmælum sínum gegn Guði? Eflaust er það vegna þess að Guð þekkti Jeremía það vel og vissi nákvæmlega hvernig Jeremía myndi svara. Eftir þessa atburðarrás sjáum við hvernig Guð gaf Jeremía vald yfir þjóðum og ríkjum til að byggja og eyða. Mikið vald fylgdi gjöf Guðs til Jeremía en einnig fylgdi mikil ábyrgð. Guð þekkti hjarta hans og ákvað að Jeremía yrði spámaður yfir þjóð sinni, Ísrael.

Samkvæmt John Bright er Jeremía sagður hafa verið hugrakkasta og dramatískasta persónan í sögu Ísraels. Hann var rödd Móse-hefðarinnar sem var ekki lengur til á þessum tíma þar sem þjóðin hafði snúið baki við Guði. Hlutskipti hans á langri ævi var að upplifa dóm yfir Júda og dómurinn var réttlátur vegna brots þjóðarinnar á gamla sáttmálanum.¹³

Boðskapur Jeremía

Boðskapur Jeremía sést vel í öðrum kafla v. 1-4 þar sem hann notar orðalag sem sýnir hvernig hefð Móse er endurvakin með þeim skilningi sem Hósea spámaður hafði. Skyldleikinn á milli Jer 2 og Hós 2 er það mikill að það má draga þá ályktun að Jeremía hafi þekkt eða verið undir áhrifum boðskaps Hósea.¹⁴ Boðskapur spádómsbókarinnar segir í raun að ef þjóðirnar

¹¹ Clements, R.E. (1988). *Jeremiah, Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Atlanta: John Knox Press. Bls 18

¹² Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Bls 369-370

¹³ Bright, John. (1972). *A History of Israel* (2. útgáfa). London: S.C.M. Press. (Upphaflega gefið út 1960). Bls 333

¹⁴ Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Bls 371

hlýða og iðrast verði þeim hlíft en ef þjóðirnar hlusta ekki á Guð þá fá þær að kynnast réttlæti hans. Jer 2.1-4 vísar til laga Móse og eyðimerkurgöngunnar sem er að finna í 2. Mósebók:

„Orð Drottins kom til mín:

Far og hrópa til Jerúsalembúa:

Svo segir Drottinn:

Ég minnst enn æskutryggðar þinnar,

kærleika þíns er þú sem brúður

fylgdir mér í eyðimörkinni,

landi sem enginn getur ræktað.

Ísrael var helgaður Drottni,

frumgróði uppskeru hans.

Allir sem neyttu einhvers af honum urðu sekir,

ógæfa kom yfir þá, segir Drottinn

Hlýðið á orð Drottins, þér sem eruð af ætt Jakobs

og allir ættbálkar Ísraels!“ Jer 2.1-4

Hér er Jeremía kallaður til að fara til Jerúsalem og boða orð Guðs með upphafsorðunum „svo segir Drottinn“ til að láta vita hver standi á bak við boðskapinn. Ekki er vitað með vissu hvort þetta hafi verið fyrsti spádómur Jeremía.¹⁵ Aftur á móti er iðrunin meginstefið, það er að fólk snúi sér frá þeim slæmu vegum sem það var á. Jeremía gengur það langt að líkja Ísrael við trúlausa eiginkonu sem yfirgefur eiginmann sinn (Jer 3.19-20). Samkvæmt Jeremía var Ísrael ekkert betri en vændiskona sem var knúin áfram af miklum losta. Lífsstíll Ísraels hafði mengað landið, sem var arfleifð Guðs, vegna þess að hórdómur var stundaður á þeim stöðum þar sem fólkíð dýrkaði Baal í helgidómum sínum. Júda fór einnig sömu leið syndar og lærði ekki lexíu Norðurríkisins. Þrátt fyrir það sagði spámaðurinn að enn væri tími til að iðrast og breyta um

¹⁵ Craigie, Peter C., Kelley, Page H., Drinkard, Joel F. JR. (1991). *Jeremiah 1-25: Word Biblical Commentary*. (Bindi 26). Bls 24

lífsstíl. Markmiðið væri að fólk fengi að þekkja Guð þar sem hann gæti lagað brotin sambönd (Jer 3.22) og læknað hjarta þjóðarinnar.¹⁶

Til að skilja aðstæður er mikilvægt að það sé áréttað að lögmál Guðs var hér að verki. Gamli sáttmálinn var í gildi og hann endurspegladi reiði Guðs í garð hinna syndugu. Nýi sáttmálinn kom ekki fram fyrr en með fæðingu Jesú Krists og fórnardauða hans. Einnig sjáum við hvernig Guð biður fólk um að koma og notar orðið „ef“, það er ef þið gerið þetta þá mun ég snúa við högum ykkar en ef þið gerið það ekki þá mun ég refsa. Refsingin kemur til vegna sáttmálans á milli Abrahams og Guðs. Guð verður að refsa hinum syndugu vegna þess að synd getur ekki verið nálægt Guði. Við sjáum í boðskap Jeremía hvernig Guð kallar fólk til iðrunar með þessum skilyrðum.

Við getum velt fyrir okkur áhrifunum sem Jeremía varð fyrir þegar bókrolla fannst í musterinu í Jerúsalem en þar var lögmál Guðs ritað. Þessi bókrolla kallaðist Tóran og það má segja að Jósía, sem þá var orðinn konungur, hafi fyllst örvæntingu og iðrun þegar Tóraninn var lesin fyrir hann því hann átti að hafa rífið föt sín. Bókrollan er sögð hafa fundist þegar viðgerð stóð yfir á musterinu. Spákonan Hulda var fengin til þess að kanna áreiðanleika handritsins (2Kon 22.14-20). Hulda var uppi á tímum Jósía konungs en lítið sem ekkert er vitað um hana. Einnig er mikilvægt að vita að Hulda er eina spákonan sem minnst er á í Konungabókunum. Ekki er vitað nákvæmlega hvers konar hlutverki spákonur, í Júda, gegndu en til eru vísbendingar um spákonur í Mari og Assýríu. Þessar spákonur fluttu svipaða spádóma og spámenn og í sumum tilvikum voru orðin flutt til konunga um öryggi og guðlega vernd.¹⁷

Hulda svaraði með ákefð:

„Svo segir Drottinn: Ég sendi bölg yfir þennan stað og íbúa hans, öll dómsorð bókarinnar sem Júdakonungur hefur lesið. Þetta verður vegna þess að þeir hafa yfirgefið mig og fært öðrum guðum reykelsisfórnir. Þeir hafa vakið reiði mína með öllum handaverkum sínum, þess vegna brennur heift mín gegn þessum stað og hún mun ekki slokkna.“ 2Kon 22.16-17

Við þessi orð fylltist Jósía iðrun og bauð þegnum sínum að endurnýja sáttmálann við Guð á grundvelli Tórunnar. Athygli vekur að Jósía leitar til óþekktrar spákonu en ekki til Jeremía þegar lögbókin fannst. Einnig fylgdi þessu konungleg siðbót þar sem heiðni var

¹⁶ Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Bls 372

¹⁷ Freedman, D. N., Herion, G. A., Graf, D. F. og fl. (ritstjórar). (1992). *The Anchor Bible dictionary H-J*. (Bindi 3). New York: Doubleday. Bls 321

afnumin. Jósía hreinsaði musterið af allri hjáguðadýrkun og því sem henni fylgdi. Einnig gekk hann enn lengra í hreinsunarstarfinu því önnur musteri annarra trúarbragða voru eyðilögð. Að lokum var musterið í Betel eyðilagt.¹⁸ Með því að eyðileggja musteri andstæðingsins sendi Jósía skýr skilaboð um sjálfstæði konungsríkisins. Siðbótin hafði mikil áhrif á líf og hugsun íbúa Júda eins og hægt er að sjá af lögmálsviðhorfi Ísraels. Siðbótarhreyfingin reyndi að taka spádóma alvarlega og snúa sér til sáttmálstrúar Móse. Bernhard telur að samfélagsleg breyting, sem er helguð af stjórnvöldum með stuðningi fjöldans, geti aðeins haldist ef breytingin á sér stað í hjarta íbúanna.¹⁹ Þá má spyrja sig hver voru áhrifin á Jeremía? Samkvæmt heimildum hafði hann verið spámaður í fjögur ár og því er mögulegt að hann hafi orðið fyrir áhrifum siðbótarinnar.²⁰

Áhrif siðbótar Jósía á Jeremía

Ekki er vitað með vissu hver afstaða Jeremía var en það er mögulegt að hann hafi stutt siðbótina um tíma. Áhugi hans fyrir siðbótarhreyfingunni var að halda í mósaíska hefð. Við sjáum í Jer 11.1-13 að hann höfðaði til þess viðhorfs að samþykkja sáttmálann. Tungumálið sem var notað sýnir að hann hafi lagt stuðning sinn við þennan sáttmála á upphafsárum sínum. Einnig sjáum við í sama kafla hvernig frændur hans lögðu á ráðin um hvernig ætti að drepa hann. Frændurnir lögðu á ráðin vegna þess að þeir komu af prestsfjölskyldu sem var tengd líkneskinu á staðnum Anatót. Þetta þýddi að frændurnir myndu missa vinnuna því miðpunktur allrar tilbeiðslu skyldi vera í Jerúsalem samkvæmt Jósía. Eitt er víst að ef Jeremía studdi siðbótina í fyrstu þá hefði hann snúist gegn henni þegar hann sá að niðurstaðan var ekki umbreyting hjartans, það er að hætta að syndga. Með því að hafa Jerúsalem miðpunkt í tilbeiðslunni leiddi það fólk til þess að trúa því að þau væru örugg vegna þess að Guð væri nálægur þeim í musterinu. Siðbótin breyttist úr persónulegu sambandi yfir í það sem kallast trúrækni. Með siðbreytingunni vildi Guð ekki að fólk yrði trúrækið heldur að þau eignuðust persónulega trú. Kenningarlega guðfræðin varð of einföld og of auðveld.²¹ Hættan sem skapaðist við að beita þessari guðfræði var að fólk myndi endurnýja sáttmálann aðeins í þeim tilgangi að fá blessun Guðs. Samt sem áður þegar væntingar fólks uppfylltust ekki þá fór það

¹⁸ Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Bls 373 - 374

¹⁹ Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Bls 384

²⁰ Jeremía var kallaður árið 626 f.Kr en siðbótin varð árið 622 f. Kr.

²¹ Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Bls 385

að spyrja spurninga á borð við hvernig Guð geti verið réttlátur þegar fólkið sem fylgir lögmálinu þjáist. Þetta var hið deuterónóm ska viðhorf um Guð og lögmálið.²²

Þá má spyrja sig hvernig siðbótin tókst eða hverjar niðurstöður hennar voru? Var þetta eingöngu hreyfing sem var til staðar um tíma eða var þetta eitthvað stærra sem átti eftir að verða rötgróið í menningu og samfélagi Ísraels? Þegar síðari ár Jósía eru skoðuð þá er ekki mikið vitað um hans konungsríki á milli siðbótarinnar og dauða hans sem var árið 609 f. Kr. Þótt ekki sé vitað nákvæmlega hversu langt konungsríkið náði til þá er líklegt að flest ísraelsk svæði hafi verið á valdasvæðum Jósía. Hann ríkti yfir svæðum á borð við Samaríu og Megiddó og jafnvel Gílead ásamt því að hafa vald yfir hluta af strandlengjunni við Miðjarðarhafið.²³

Möguleiki er á því að siðbótin eins og henni er lýst í Biblíunni hafi ekki orðið með þeim hætti. Fræðimenn á 19. öldinni komust að þeirri niðurstöðu að fundur bókröllunnar, sem álitíð er að hafi fundist í musterinu, hafi aldrei átt sér stað. Þeir telja að jafnvel Levítar hafi tekið hana suður frá Júda og falið eftir fall Samaríu og Norðurríkisins einni öld áður. Samt sem áður telja þeir að alvaran sem birtist í textanum eigi sér stað í raunveruleikanum. Fræðimenn efast ekki um alvarleika textans sem finna mátti í bókröllunni. Sumir fræðimenn ganga einnig svo langt að segja að siðbótin hafi í raun og veru ekki verið sögulegur atburður heldur bókmenntaleg sköpun, búin til af einhverjum sem aðhylltist Móse-hefðina. Jósía er settur fram sem mótvægi við alla þá konunga sem tilgreindir eru í Konungabókunum sem voru illir. Hann er sagður vera hinn sanni konungur sem stundaði eða þekkti Tóruna, lögmálsbókina.²⁴

Áhrifapættir í lífi Jeremía

Hægt er að skoða nokkur atriði sem höfðu mikil áhrif á Jeremía. Í fyrsta lagi var hann fæddur inn í prestsfjölskyldu þar sem hann lærði lögmálið. Einnig má velta fyrir sér hvernig uppeldi Jeremía hafi fengið. Jeremía er Hilkíason en ekki er vitað hvort faðir hans sé sá sami og ritað er um í Konungabókunum.

„Farðu til Hilkía yfirprests. Hann á að reiða fram það fé sem borið hefur verið í musteri Drottins og þeir sem gæta hliðanna hafa safnað saman hjá fólkinu. Hilkía

²² Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Bls 386

²³ Bright, John. (1972). *A History of Israel* (2. útgáfa). Bls 321

²⁴ Brueggemann, Walter. (2002). *Reverberations of Faith: A Theological Handbook of Old Testament Themes*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press. Bls 167-168

yfirprestur sagði þá við Safan ríkisritara: „Ég fann lögbók í musteri Drottins.“ Hann fékk honum bókina og Safan las hana.“ 2Kon 22.4,8

Ef Hilkía var faðir Jeremía er það ljóst að Jeremía hafi átt góða fyrirmynd. Eins og ritað er í versunum er það Hilkía yfirprestur sem gegnir mikilli ábyrgð gagnvart musteri Guðs. Einnig sjáum við hvernig Hilkía tekur á sig þá ábyrgð að hafa fundið lögbókina sem var svo lesin fyrir Jósía konung. Ein af ástæðum köllunar Jeremía gæti legið í því að Hilkía, sem er nefndur í Jer 1.1, sé faðir hans. Hann hefur lært lögmálið af föður sínum og hlustað eflaust á orð lögmálsbókarinnar. Einnig er hægt að draga þá ályktun að ástæðu mótmæla hans sé að finna í því að faðir hans er yfirprestur. Í öðru lagi hafði dauði Jósía konungs (609 f. Kr.) mikil áhrif á Jeremía þegar Jósía reyndi að stöðva innrás Egypta í Megíddó. Sonur hans Sallúm Jósíason tók við sem konungur Júda en það tók ekki langan tíma að steypa honum af stóli því að Egyptar tóku völdin eftir þrjá mánuði. Jójakím var settur á stól sem strengjabrúða Nekós Faraós. Fyrstu lögin sem Jójakím setti í gildi var að skattleggja fólkið í Júda harkalega í því skyni að heiðra Egyptaland. Jójakím tók við konungsveldinu allt öðruvísi heldur en Jósía og við sjáum það í spádómi Jer 22.13-19. Jójakím var grimmur, sjálfselskur og hrokafullur. Þeir sem settu sig upp á móti honum voru dæmdir til dauða því hann hræddist ekki Guð né menn. Jójakím var sá eini sem þorði að dæma spámenn Guðs til dauða.²⁵ Þetta var stór þáttur í einkenni þess samfélags sem Jeremía, spámaður Guðs, átti í höggi við. Hættan á að verða tekinn af lífi hlaut að hafa haft mikil áhrif á Jeremía en það var þekkt að spámenn Guðs voru gerðir að útlögum samfélagsins eins og kemur fram í spádómsbókinni. Einnig sjáum við hvernig Jójakím ögrar Guði með því að boða hjáguðadýrkun og barnafórnir sem voru teknar aftur upp í Hinnom dal. Fólk fór að snúa sér til fyrri vegar og hægt er að segja að Jeremía tók því mjög persónulega og hugtakið „hinn grátandi spámaður“ má rekja til þess að hann var mjög tilfinningaríkur. Jeremía grét yfir þjóð sinni og á einum tímapunkti vildi hann gefast upp. Þjáning Jeremía var mikil og köllun hans þýddi að hann var settur upp á móti Júda. Jeremía þurfti fyrst og fremst á kærleika og viðurkenningu fjölskyldu sinnar og vina því köllunin krafðist höfnunar samfélagsins eins og Jeremía lýsir í Jer 15.10,17

„Vei mér, móðir, að þú fæddir mig, mann sem á í málaferlum og deilum við alla landsmenn. Ég hef engum lánað og enginn hefur lánað mér, samt formæla mér allir ... Ég sit ekki og gleðst í hópi þeirra sem fagna. Ég sit einn því að hönd þín hvílir þungt á mér og þú hefur fyllt mig reiði þinni. Hvers vegna er þjáning mín

²⁵ Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Bls 397

ævarandi, sár mitt svo illkynjað að ekki verður grætt? Þú ert orðinn eins og vatnslaus farvegur, svikult vatnsból.“ Jer 15.10,17

Hér sjáum við mann sem þráði frið og samfélag við fólk en vegna stöðu sinnar og embættis varð hann fyrir sífelldu áreiti. Þessi orð bera vitni um það hversu mikið Jeremía þjáðist sem spámaður Guðs. Hægt er að tengja þessa kvöl spámansins við Jesú Krist á krossinum þar sem allir yfirgáfu hann þar með talið Guð.

Í þriðja lagi hefur fall Jerúsalem, árið 587 f. Kr, mikil áhrif á Jeremía og ritaði hann um þann atburð í köflum 39 og 52 í spádómsbókinni. Nóg var til af mat í borginni og enginn vatnsskortur. Nebúkadnesar hafði komist til valda í Babýlóníu sem var orðið heimsveldi. Pólítískt vald hafði færst frá Egyptalandi yfir til Babýlón. Musterið í Jerúsalem var eyðilaggt og konungsríkið Júda féll. Á þessum tíma missti Jeremía frelsið þegar hann yfirgaf Jerúsalem vegna vandamála í Anatót en hann var handtekinn á þeim grundvelli að hann ætlaði að fara til Babýlóníu. Jeremía var sendur í fangelsi en jafnvel þótt hann missti frelsið gátu aðrir heimsótt hann.²⁶

Jerúsalem var eitt sterkasta virki forntímans en að lokum fundu Babýlóníumenn leið inn í borgina. Það var vitað mál að Babýlóníumenn ætluðu að leggja borgina í eyði svo að íbúarnir gætu ekki gert uppreisn. Þegar Babýlóníumenn höfðu lagt borgina í eyði var skoðun íbúanna að refsingin hafi verið réttlát.²⁷ Eftir að Jerúsalem var lögð í rúst var landinu skipt í ákveðin svæði innan heimsveldisins. Landið var eyðilaggt, borgirnar lagðar í rúst, fjárhagurinn var eyðilagður og musteri Jerúsalems var ekki lengur til staðar. Lykilmenn voru teknir af lífi eða herleiddir sem varð þess valdandi að fólksfjöldinn samanstóð af bændum sem gátu ekki orðið til vandræða. Jeremía fékk hins vegar að velja hvar hann vildi vera, í Babýlón eða Júda, en ástæða þess er sú að Babýlóníumenn héldu að Jeremía væri á þeirra bandi. Jeremía ákvað að vera í Júda samanber Jer 40.1-6 en þar segir eftirfarandi:

„Orðið sem kom til Jeremía frá Drottni eftir að Nebúsaradan, foringi lífvarðarins, hafði leyft honum að fara frá Rama. Þegar Nebúsaradan sótti hann var hann hlekkjaður innan um fanga frá Jerúsalem og Júda sem átti að flytja til Babýlonar. Þegar foringi lífvarðarins fann Jeremía sagði hann við hann: „Drottinn, Guð þinn, hótaði þessum stað þessari ógæfu. Drottinn hefur látið það verða sem

²⁶ Oesterley, W.O.E. og Robinson, Theodore H. (1932). *A History of Israel: From the Exodus to the Fall of Jerusalem, 586 B.C.* (Bindi 1). Oxford: Clarendon Press. Bls 440

²⁷ Oesterley, W.O.E. og Robinson, Theodore H. (1932). *A History of Israel: From the Exodus to the Fall of Jerusalem, 586 B.C.* (Bindi 1). Bls 441

hann hótaði og framkvæmt það því að þér hafið syndgað gegn Drottni. Þar sem þér hlýdduð ekki fyrirmælum hans hlaut þessi ógæfa að koma yfir yður. Nú leysi ég af þér hlekkina sem eru á höndum þínum. Ef þú vilt koma með mér til Babýlonar skaltu koma og ég mun annast þig vel. En viljir þú ekki koma með mér til Babýlonar láttu það þá ógert. Sjáðu, allt landið liggur opið fyrir þér, þú getur farið hvert sem þú vilt. Ef þú vilt vera hér um kyrrt snúðu þá við til Gedalja Ahíkamssonar, Safanssonar, sem konungurinn í Babýlon hefur sett yfir borgirnar í Júda. Þú getur sest að hjá honum meðal fólksins eða farið hvert sem þú vilt.“ Foringi lífvarðarins fékk honum því næst nesti, gaf honum gjöf og kvaddi hann. En Jeremía fór til Gedalja Ahíkamssonar í Mispa. Hann settist að hjá honum meðal fólksins sem eftir var í landinu.“ Jer. 40.1-6

Eftir að Gedalja var tekinn af lífi fluttu gyðingar Jeremía með sér gegn sínum vilja til Egyptalands þar sem hann lést.²⁸

Spádómar Jeremía og spádómsbók hans

Sagan um Jeremía sýnir okkur tvær herleiðingar og hefur spádómsbókin fengið þann stimpil á sig. Hún lýsir lífi og starfi Jeremía ásamt niðurstöðu þess. Bókin var skrifuð á tíma útleigðar og reynir að gefa okkur skilning á því hvers vegna fólk Guðs hlaut þessi örlög. Þess vegna er hún talin vera mjög tengd Harmljóðunum sem hefur sama þema. Viðtakendur bókarinnar er því fólk sem hugsaði með sér hvort Guð hafði yfirgefið þau og hvort að þau myndu komast aftur heim til sín.²⁹

Jeremía 36 fjallar um hvernig Jeremía býður Barúki Neríasyni skrifara að rita alla spádóma sína um Ísrael, Júda og þjóðirnar á bókrollu frá því hann hóf starf sitt 627 f. Kr. Spádómar Jeremía voru ritaðir árið 605 f. Kr. samkvæmt Jer 36. Barúk ritaði spádómana af munnni Jeremía. Þegar bókrollan var lesin fyrir Jójakím Júdakonung, sem var grimmur konungur, reiðist hann, rífur hana í sundur og kastar henni í eld jafnóðum og hún var lesin.

„Þá tók Jeremía aðra bók og fékk hana Barúk Neríasyni skrifara. Hann ritaði á bókina það sem Jeremía las fyrir, allt það sem staðið hafði á bókinni sem Jójakím Júdakonungur hafði brennt. Enn fremur var bætt við miklum boðskap sem líktist hinum.“ Jer 36.32

²⁸ Bright, John. (1972). *A History of Israel* (2. útgáfa). Bls. 335

²⁹ McConville, Gordon. (2002). *Exploring the Old Testament: The Prophets*. (Bindi 4). UK: Ashford Colour Press. bls. 48

Þetta er kjarni Jeremíaritsins og eru viðbæturnar einnig taldar komnar frá þeim Jeremía og Barúk.³⁰

Jeremía og Jesaja eru svipaðir að því leyti að spádómar þeirra og spámannssögur standa í nánasta sambandi við sögu Júdaríkis. Jeremía hefur samt ekki jafnmikil áhrif og Jesaja á stjórn málin en saga Jeremía er nánar rakin. Jeremía er sá spámaður Gamla testamentisins sem við höfum mestar upplýsingar um ævi og störf. Mikilvægt er að skoða sérhvert spádómstímabil Jeremía í rétttri tímaröð til að finna út þann anda og stefnu ritsins í samhengi við sögu þjóðarinnar.³¹ Gott er að vita að það voru þrjár herleiðingar sem Ísraelsmenn urðu fyrir. Fyrsta herleiðingin var árið 598 f. Kr. og er hún útskýrð með nákvæmum hætti í 2Kon 24.12-16 þar sem Jójakín ásamt tíu þúsund manns voru hertekin. Hinar tvær herleiðingarnar voru árin 587 f. Kr. og 582 f. Kr. en sú þekktasta var árið 587 f. Kr. þegar Jerúsalem féll.³²

1. Fyrstu sex kaflarnir í ritinu ná yfir árin 627–621 f. Kr. þar sem köllun Jeremía er tekin fyrir ásamt fyrstu spádómum Jeremía. Boðun hans er fyrst og fremst um refsingu vegna þess að þjóðin var ótrú Guði og hafði snúið sér til falsguða.
2. Kaflar 7–20 eru spádómar á erfiðu tímabili í sögu þjóðarinnar og er spádómstímabilið frá 608–597 f. Kr. Þetta voru stjórnarár Jójakíms Jósíasonar sem braut allt það sem Jósía faðir hans hafði gert. Þar sem Jósía er líkur Davíð konungi þá er Jójakím líkur Salómon konungi. Á þessu tímabili hefur þjóðin misst sjálfstæði sitt til Egypta og erlend áhrif ryðja sér til rúms á ný. Samkvæmt Jeremía birtast falsspámenn sem hann telur vera hræsnara og lygara. Áherslan var lögð á brennifórnir og helgisiði þar sem traustið var sett á musterið og hjáguðadýrkun. Jeremía boðar á ný refsidóma Guðs og meðal annars koma spádómar um herleiðinguna miklu og fall Jerúsalems.
3. Kaflar 21–45 varpa ljósi á þriðja spádómstímabilið, sem var frá 597-586 f. Kr, sem voru árin á milli herleiðinganna. Sedekía Jósíason var skipaður af Nebúkadnesar sem þýddi að hann var valdlaus konungur. Hann þurfti að lúta valdi Nebúkadnesars konungs. Sedekía leitaði til Jeremía en gat ekki farið eftir þeim ráðum sem Jeremía gaf honum því hann missti viljann til að framkvæma þegar á reyndi. Einnig komu fram spádómar um hvernig Guð myndi frelsa fólk frá oki Nebúkadnesars.

³⁰ Ásmundur Guðmundsson. (1933). *Inngangsfraði Gamla Testamentisins*. Reykjavík: Herbertsprent. Bls. 155

³¹ Ásmundur Guðmundsson. (1933). *Inngangsfraði Gamla Testamentisins*. Bls 157

³² Buttrick, G. A., Bucke, E. S., Kepler, T. S. og fl. (ritstjórar). (1980). *The Interpreter's Dictionary of the Bible: An Illustrated Encyclopedia E-J* (11. útgáfa). (Bindi 2). Nashville: Abingdon Press. (Upphaflega gefið út 1962) Bls. 187

4. Að lokum eru kaflar 46–52 taldir vera viðaukar við Jeremíaritið þar sem kaflarnir eru settir saman úr orðum og setningum eftir Jesaja eða Devtero-Jesaja samanber Jes 40-55. Þar sjáum við koma fram skoðanir sem eru í beinni mótsögn við skoðanir Jeremía annars staðar. Spádómar gegn þjóðunum í kapítölum 46-51 virðast mynda heild og lýsa þeim dómi sem Guð lætur ganga yfir heiminn. Ýmsir fræðimenn telja að þar sé um sama höfund að ræða og telja þeir að hann hafi verið uppi á herleiðingartímunum og átt heima í Babýlóníu. Hann er oft kallaður Devtero-Jeremía af vísindamönnum.³³

Kafli 2 – Áreiðanleiki sagnanna

Eins og fram kom fyrr í ritgerðinni er ekki vitað hvernig ritun spádómsbókarinnar átti sér stað. Í þessum kafla er markmiðið að finna sannleiksgildið með hjálp mismunandi skýringarrita. Mér fannst mikilvægt að fjalla um Jeremía spámann áður en umfjöllun textans yrði skoðaður. Eins og kom fram í inngangi ákvað ég að hafa Jer 29.11-14 að leiðarljósi í þessum kafla.

„Því að ég þekki sjálfur þær fyrirætlanir sem ég hef í hyggju með yður, segir Drottinn, fyrirætlanir til heilla en ekki til óhamingju, að veita yður vonarríka framtíð. 12Þegar þér ákallið mig og komið og biðjið til mín mun ég bænheyra yður. 13Ef þér leitið mín munuð þér finna mig. Þegar þér leitið mín af öllu hjarta 14læt ég yður finna mig, segir Drottinn. Ég mun snúa við högum yðar og safna yður saman frá öllum þeim þjóðum og stöðum sem ég hef hrakið yður til, segir Drottinn. Ég mun flytja yður aftur til þess staðar sem ég gerði yður útlæga frá.“ Jer 29.11-14

Með því að fjalla um textabrotin er möguleiki á að komast að því hver áreiðanleiki textans er og þar með ritsins. Markmiðið er að skoða sannleiksgildi textans og hvort að það sem þar stendur hafi í raun og veru komið fyrir eða ekki. Mikilvægt er að skoða samhengi textans í ljósi þeirra aðstæðna sem spádómurinn kom fram í. Babýlónsk skjöl hafa fundist sem og biblíuleg sönnun, Esk 3.15, sem sýnir að margir af hinum herleiddu frá Júda settust að í Nippurborg sem var staðsett í Írak en hún er í dag rústir einar.³⁴ Hlutinn úr bréfinu sem ég valdi var skrifaður af Jeremía til þess að vekja von hjá hinum herleiddu og sýna að þeir væru ekki einir á báti. Með þessum texta er Guð að segja að hann hugsi til þeirra og gefur þeim tækifæri á að iðrast. Guð lætur þjóð sína vita að hann hafi áætlun fyrir hana sem var til heilla en ekki til

³³ Ásmundur Guðmundsson. (1933). *Inngangsræði Gamla Testamentisins*. Bls 157 167

³⁴ Keown, Gerald L., Scalise, Pamela J., Smothers, Thomas G. (1995). *Jeremiah 26-52: Word Biblical Commentary*. (Bindi 27). Dallas, Texas: Word Books Publisher. Bls 71

óhamingju. Einnig má bæta við að sá spámaður sem nefndur hefur verið Jesaja annar (Jes 40-55) segir í Jes 48.20:

„Farið frá Babýlon, flýið frá Kaldeum. Kunngjörð þetta með fagnaðarópi og boðið það til endimarka jarðar, hrópið: „Drottinn hefur frelsað þjón sinn, Jakob.““
Jes 48.20

Ákveðin skilyrði fylgdu skilaboðunum eins og með þá spádóma sem birtust fyrir herleiðingu. Skilyrðin voru að fólkið iðraðist og snéri sér til Guðs. Þjóð Guðs, Ísrael, þurfti að sýna einlæga iðrun til þess að hljóta blessun og náð Guðs.³⁵ Þessi skilaboð voru ekki ósvipuð þeim sem finna má í Nýja testamentinu þar sem Jesús segir: „Biðjið og yður mun gefast, leitið og þér munuð finna, knýið á og fyrir yður mun upp lokið verða.“³⁶ Þrá Guðs er sú að flestir leiti hans en eins og við sjáum í Jeremía er það erfitt að snúa heillri þjóð frá sínum slæmu vegum. Einnig sjáum við hvernig Guð lofar að flytja hina herleiddu aftur inn í landið sem þau voru tekin frá. Þessu má líkja við hið nýja Exodus þegar Guð frelsar þjóð sína úr ánaud.

Þegar við rannsökum ritningartextann betur með samhengið í huga þá er ljóst að Jeremía heldur áfram að flytja spádóma þrátt fyrir að þjóðin hafi verið herleidd. Angist og örvænting Jeremía sést vel þegar hann flytur orð Guðs. Samkvæmt v. 4 í textanum er það Guð sem sendi þjóðina í ánaud en við myndum segja að Nebúkadnesar hafi hertekið Júda og flutt stóran hluta til Babýlóníu.³⁷ Samkvæmt þessum bréfum setur Guð stöðugar kröfur á fólk sitt. Guð sendir ekki aðeins þjóð sína í útleið heldur segir þeim hvernig hún á að lifa. Þjóðin verður að skilja að eina leiðin til þess að lifa er með hlýðni gagnvart orði Guðs jafnvel þótt það standist ekki væntingar þeirra.³⁸

Megináherslur bréfa Jeremía, í Jer 29, eru annars vegar skrif hans til hinna útlægu og hins vegar viðbrögð hans gagnvart Semaja sem var falsspámaður. Bókmenntalegi stíll Jeremía gerði honum kleift að senda spámansboðskap jafnvel þótt hann væri ekki á meðal hinna útlægu. Hann varð höfundur skrifaðra spádóma handa öldungum, prestum, spámönnum og til allra þeirra útlægu í Babýlón eftir herleiðingu árið 597 f. Kr. Bréfin voru ekki eingöngu skrifuð til að koma í veg fyrir uppreisn hinna útlægu í Babýlón heldur einnig sem hvatning til að nýta

³⁵ Freedman, H. og Rosenberg, A. J. (1985). *Jeremiah, Hebrew Text & English translation with an introduction and commentary*. London; New York: The Soncino Press. (Upphaflega gefið út 1949). Bls. 191-192

³⁶ Matt 7:7 og Lúk 11:9

³⁷ Harmljóðin, sem löngum voruð eignuð Jeremía, eru talin einstæð heimild um aðstæður þeirra sem urðu eftir í Júda. Margt bendir til að aðstæður þeirra hafi jafnvel verið verri en þeirra sem herleiddir voru.

³⁸ Farmer, William R. (ritstjóri). (1998). *The International Bible commentary: A Catholic and Ecumenical Commentary for the Twenty-First Century*. Minnesota: The Liturgical Press. Bls. 1028

sér velferð og auðlindir Babýlóns. Bréfið hvatti hina herleiddu að halda út í 70 ár því eftir þann tíma myndi hjálpin koma samkvæmt Jeremía. Þjóðin yrði frelsuð að lokum því Guð hafði áætlun fyrir hana.³⁹

Sannleikans leitað

Hvernig finnum við sannleikann um hvort atburðirnir áttu sér stað eða hvort þetta hafi verið skáldskapur? Við könnum meðal annars staðsetningarnar sem ritið nefnir og athugum hvort að þær standist staðsetningarnar í spádómsbókinni. Til að fá úr því skorið hver áreiðanleiki ritsins sé er mikilvægt að skoða aðstæður og umhverfi. Þegar við lesum ritin í Biblíunni gera sumir ráð fyrir að þau séu heilagur sannleikur. Með því að gera ráð fyrir að þessir atburðir komu fyrir verðum við blind á trúverðugleika ritsins. Mörg fræðirit og skýringarit eru til um þjóð Ísraels á þessu tímabili. Við getum ekki farið framhjá því að leita í sagnfræðina til að uppgötva sannleiksgildi ritsins. Við þurfum að skoða sagnfræði Ísrael og Júda og kanna þær fornleifar sem hafa fundist og hægt er að tengja við staði Biblíunnar. Jafnframt skiptir máli að huga að öðrum vitnisburðum innan Biblíunnar um þá atburði sem Jeremía lýsir.

Saga Ísraels, stiklað á stóru

Þegar við rannsökum sögulegar tengingar er ekki fram hjá því komist að stikla á stóru um sögu Ísraels. Sagan og trúarbrögðin fara hér saman og það er mjög erfitt að líta framhjá því sambandi. Þrátt fyrir það eru þetta tveir andstæðir pólar. Saga Ísraels er viðamikil en samanburður við til dæmis sögu Austurlanda fjær er hún tiltölulega lítil. Ísrael náði ekki að verða einhvers konar stórveldi og hvað varðar sjálfstæði þeirra er það tímabil aðeins smár hluti af tímabili Gamla testamentisins.⁴⁰ Ekki er nákvæmlega vitað hvenær Ísrael urðu sjálfstæðir, á því tímabili sem um ræðir, en tvær hugmyndir eru taldar mjög líklegar. Annars vegar er það hugmyndin um Exodus atburðinn þar sem Guð frelsaði fólk úr ánaud, eins og greint er frá einkum í 2Mós 1-19, og hins vegar má fara aftur til Abrahams, Ísaks og Jakobs, sem fjallað er um í 1Mós 12-36. Nokkrar ástæður liggja að baki þessara hugmynda eins og þegar frelsunin kom fram leysti Guð fólk frá þjáningum Egypta og gerði þeim kleift að búa til samfélag sem

³⁹ Barton, John og Muddiman, John (ritstjórar). (2001). *The Oxford Bible Commentary*. Oxford: Oxford University Press. Bls 511-512

⁴⁰ Anderson, George W. (1966). *The History and Religion of Israel: The New Clarendon Bible Old Testament*. (Bindi 1). London: Oxford University Press. Bls 1

var sjálfstætt og fór eftir því sem Guð boðaði. Við sjáum hvernig Móses varð leiðtogi og fólkið sem var frelsað fylgdi honum hvert sem hann fór vegna þess að þau sáu kraftaverkin sem Móses gerði fyrir tilstillan kraft Guðs. Dæmi um kraftaverk Móses er þegar hann klauf Rauða hafið og fólkið gekk yfir á þurru landi. Þetta var eitt tákni þess að Ísrael myndi verða að sjálfstæðu ríki og taka Gyðingstrú.⁴¹ Þarna kom fram hópur sem var kallaður „habiru“ af Egyptum og var orðin að sjálfstæðri þjóð sem er talin hafa komið fram um það bil 1400 f. Kr. Hin lífsseiga kenning um að „habiru“ sé skylt orðinu hebrei er vissulega umdeild í fræðunum en heimildir um „habiru“ er að minnsta kosti sönnun þess að útlendur þjóðflokkur eða einhvers konar farandverkamenn voru í Egyptalandi þegar talið er að Hebrear voru þar.

Ef við förum aftur í tíma sjáum við að í Gamla testamentinu er sagt frá manni sem hét Jakob. Þar segir að eftir að hann glímdi við Guð samanber 1Mós 32.28 og 1Mós 35.10 var nafninu hans breytt í Ísrael. Vel getur verið að þetta sé eingöngu nafn sem hefur aðeins þýðingu fyrir Jakob en túlkunarlega séð má draga ályktun um að þetta sé fyrirheit um að Guð ætlaði að koma fram með nýja þjóð. Samkvæmt 1Mós 12-50 er talað um tólf syni sem mynduðu tólf ættkvíslir Ísraels. Þessar sögur eru taldar vera sögulega rétt röð atburða. Þær segja frá trúarlífi þeirra og venjum ásamt hefðum. Einnig sýna þær sagnfræðilegt mikilvægi vegna þess að fortíð Ísraels er sögð samkvæmt skilningi sonanna.⁴²

Samkvæmt Biblíunni segir hvernig þjóð Hebra gerðu innrás inn í fyrirheitna landið og réðst á hvern þann þjóðflokk sem stóð í vegi fyrir þeim. Biblían talar um það hvernig Guð gefur þeim hvert landsvæðið á fætur öðru. Einnig sjáum við hvernig Guð hughreystir leiðtogana með því að segja þeim að hann væri með þeim allt til enda. Þannig varð þjóð Ísraels stofnsett með blessun Guðs. Biblíulegu sagnirnar af fleiri landvinningum ná til fjögurra meginsvæða en þær má finna í Jósúabók 1-11.

Þegar við hugsum um konungsveldi Ísraels má segja að það hafi verið á brauðfótum. Ísraelsmenn kröfðust þess að fá konung og Guð veitti þeim samanber 1Sam 8.1-22. Ísraelsmenn völdu yfir sig konung og fyrsti konungur Júda, sem var smurður af Samúel spámanni, var Sál en þetta var upphaf konungsveldisins. Þegar Sál lést varð Davíð konungur Júda en varð svo brátt konungur alls Ísraels. Eitt af því sem Davíð konungur gerði var að stofnsetja Ísrael sem sjálfstætt ríki sem hafði aðgang að mikilvægum auðlindum. Konungurinn á eftir Davíð hét

⁴¹ Anderson, George W. (1966). *The History and Religion of Israel: The New Clarendon Bible Old Testament*. (Bindi 1). Bls 22

⁴² Anderson, George W. (1966). *The History and Religion of Israel: The New Clarendon Bible Old Testament*. (Bindi 1). Bls 14

Salómon en hann var sonur Davíðs. Samkvæmt Biblíunni er hann faðir ísraelsks vísdoms og speki og sá sem byggði musterið. Salómon var konungur sem gaf Ísrael frið og mikla velgengi en eftir lát hans tóku við erfiðir tímar í sögu Ísraels.⁴³ Ríkið klofnaði í tvennt: Norðurríkið Ísrael og suðurríkið, Júda.

Aðdragandinn að falli Jerúsalem

Fall Jerúsalem hófst á því að konungsdæmi Ísraels, eftir daga Davíðs og Salómóns, var skipt upp. Konungsaett Davíðs hélt völdum í suðurríkinu en í norðurríkinu var mun minni festa í því hverjir fóru með völdin. Tímabili landvinninga er lokið á þessum tíma og Ísrael þarf að verjast í stað þess að sækja fram. Hægt er að segja að ástæðan hafi verið hvernig Salómon konungur stjórnaði landinu. Davíð konungur kom fram með einingu í samfélaginu en vegna harðstjórnar Salómóns eyðilagði hann það sem Davíð byggði. Eftir sundrungina er hægt að skipta tímabilinu í tvo meginhluta. Annars vegar eru það ættir Jeróbóam fyrsta og Baasha í Norðurríkinu þar sem stöðug stríð voru háð á milli þeirra í norður Ísrael. Hins vegar var ekki eingöngu friður heldur gott bandalag þar sem þeir í norðri voru ríkjandi samstarfsaðili. Munurinn á milli þessara konungsdæma var að suðurríkið var trúfast við hús Davíðs en norðurríkið ekki.⁴⁴

Á milli 841-745 f. Kr. var lítill áhugi hjá Assýringum gagnvart Ísrael þótt þeir tóku Damaskus 805 f. Kr. Eftir dauða Jeróbóam árið 746 f. Kr. fór allt á versta veg í norðurríkinu en Ísrael og Júda náðu ekki að halda sinni stöðu vegna veikleika þeirra. Því var auðvelt fyrir Assýringa, sem stækkuðu ört, að ráðast inn í landið. Það virðist vera að þessi árás hafi komið íbúum Júda í opna skjöldu þrátt fyrir spádóma um þennan atburð. Jafnt og þétt var Ísrael og Júda hertekið og eyðilagt af Assýringum. Samaría, höfuðborg norðurríkisins, féll í hendur Assýringa 722 f. Kr. Á nokkrum árum, á seinni helmingi áttundu aldar f. Kr. varð norðurríkið að engu en suðurríkið hélt velli í eina og hálfu öld lengur. Ástæðan er líklega sú að Júda var mun meira undirgefið heldur en Ísrael en á sama tíma var Júda stöðugra stjórnarfarslega og þar af leiðandi með stöðugri stefnu.⁴⁵ Ahas var konungur sem ríkti í Júda árin 735–715 f. Kr. en hafði samt lítil völd vegna Assýringa. Júda varð því að einhvers konar svæði sem Assýringar

⁴³ Anderson, George W. (1966). *The History and Religion of Israel: The New Clarendon Bible Old Testament*. (Bindi 1). Bls 57

⁴⁴ Oesterley, W.O.E. og Robinson, Theodore H. (1932). *A History of Israel: From the Exodus to the Fall of Jerusalem, 586 B.C.* (Bindi 1). Bls 265-267

⁴⁵ Oesterley, W.O.E. og Robinson, Theodore H. (1932). *A History of Israel: From the Exodus to the Fall of Jerusalem, 586 B.C.* (Bindi 1). Bls 335

stjórnunni en Ahas mótmælti því ekki. Þetta gerði það að verkum að Júda slapp við þá ógæfu sem Ísrael lenti í. Eftir lát Ahas tók sonur hans við sem hét Hiskía og ríkti hann á tímabilinu 715-687 f. Kr. Hiskía deildi sama viðhorfi og faðir sinn Ahas það er að vilja losna undan Assýríu. Hiskía breytti um stefnu og reyndi að losna undan oki Assýríu. Hann var varkár í fyrstu en varð hugrakkari með tímanum sem átti eftir að hafa alvarlegar afleiðingar. Tilbeiðsla guða Assýringa, sem var í raun skurðgoðadýrkun, var ekki hægt að setja til hliðar því það hefði verið merki uppreisnar. Einnig var ekki hægt að afnema skatt þeirra sem hafði aukist til muna. Það var ekki fyrr en Egyptaland, sem var ört stækkandi, bauð aðstoð sína samkvæmt assýrískum textum og Biblíunni að þeir reyndu uppreisn. Árið 712 f. Kr. var Asdód skipulögð sem assýrískt svæði og hjálpin sem Egyptar höfðu lofað uppreisnarmönnum kom ekki. Leiðtogi uppreisnarmannanna flúði til Egyptalands, var handtekinn af Egyptum og framseldur til Assýríu.⁴⁶

Hiskía konungur var samkvæmt Biblíunni góður og réttlátur frammi fyrir Guði samanber 2Kon 18.3-6. Hann gerði uppreisn á móti Assýríukonungi þar sem hann afnam fórnarhæðirnar, braut merkisteinana og hjó niður Asérustólpana. Biblían segir einnig um Hiskía í v.5 að enginn var honum líkur á meðal konunga Júda. Það má segja að Hiskía hafi ekki verið ólíkur Jósía sem var konungur Júda einni öld síðar.

Næstur í röð konunganna var Manasse en hann var ríkjandi á tímabilinu 687-642 f. Kr. Manasse hélt bandalagi við Assýríu á meðan hann var konungur. Hann byggði altari fyrir guði Assýringa í musterinu og skurðgoðin voru endurvakin. Hann leyfði þeim síðum sem Assýringar stunduðu að viðgangast og með því snéru þeir sér frá Guði og syndguðu. Höfundur Konungabókanna getur ekki sagt neitt gott um Manasse þar sem hann er talinn hafa verið einn verstí konungur Júda og ekki væri hægt að fyrirgefa þær syndir sem Manasse framdi.⁴⁷

Jósía konungur ríkti á tímabilinu 640–609 f. Kr. Fjallað hefur verið lítillega um siðbót Jósía en það var í raun það mikilvægasta sem hann gerði. Eftir að Jósía lést árið 609 f. Kr. í bardaganum í Meggídó tók Jójakím við sem konungur en hann var eins og Manasse, illur. Jójakím var konungur Júda á tímabilinu 609–597 f. Kr. Við dauða Jójakím tók sonur hans, Jójakín, við konungsdæminu. Undir Jójakín, sem var einungis konungur í tæpa fjóra mánuði,

⁴⁶ Bright, John. (1972). *A History of Israel* (2. útgáfa). Bls 277-280

⁴⁷ Bright, John. (1972). *A History of Israel* (2. útgáfa). Bls 310

missti Júda sjálfstæði sitt þar sem þeir voru herleiddir til Babýlón, fyrsta herleiðingin af þremur.⁴⁸

Að lokum má ekki gleyma þeim merkilega atburði að Júda fékk sjálfstæði sitt eftir að Kýrus réðist inn í Babýlón árið 539 f. Kr. Júdamenn höfðu verið í Babýlón síðan 597 f. Kr, eða stærsti hlutinn síðan 587 f. Kr, og það er hægt að ímynda sér hvernig þeim leið og hvort þeir höfðu einhvers konar von. Samkvæmt ritningarversinu Jer 29.11–14 var gefið fyrirheit um enduruppbyggingu og að Guð myndi senda hina herleiddu aftur til síns heima. Meginreglur Kýrusar voru gjörólíkar frá fyrri valdshöfum. Í stað þess að kúga þjóðirnar sínar hvatti hann fólkið til að iðka trú sína ásamt því að gefa þeim fararleyfi heim til sín. Vegna tillitsemi hans og umburðarlyndis er hann skrifaður sem mest upplýsti valdhafi sem heimurinn hefur séð.⁴⁹

Fornleifar

Hvað er þá hægt að segja um sannleiksgildi þessara sagna? Til þess að komast að því er gott að rýna lítillega í fornleifafræðina og athuga hvort það hafi fundist einhverjar fornleifar sem benda á hvort að atburðirnir áttu sér stað eða ekki. Ef það væri ekki fyrir fornleifafræðina væru þetta eingöngu sögur, skrifaðar af mönnum, þar sem ekki væri hægt að komast að niðurstöðu um sannleiksgildi þeirra. Fornleifafræðin gerir okkur kleift að athuga og mynda skoðun um aldur og hvernig atburðirnir áttu sér stað.

Nafn borgarinnar, Jerúsalem, kemur fram í egypskum textum sem voru frá 1900–1800 f. Kr. sem Rushalimum. Í bréfum el-Amarna á fjórtánda öld f. Kr. er nafnið Urusalim nefnt og í áletrunum Sennaseribs er það þekkt sem Uruslimmu. Ef við skoðum hebreskar áletranir er það þekkt undir nafninu Yerushalem. Borgin hefur einnig verið þekkt sem Jebus og þeir sem bjuggu í borginni kölluðust Jebúsítar samanber 2Sam 5.6-7. Einnig er hún þekkt sem borg Davíðs.⁵⁰ Þegar við skoðum síðustu stundir Jerúsalem eru greinileg merki þess á veggjum borgarinnar. Húsarústirnar í borginni gefa til kynna hversu harðir bardagar voru háðir og vitna þeir þar af leiðandi um fall Jerúsalem. Fjögur hundruð ára saga Júda endaði í eldi og blóði þar

⁴⁸ Bright, John. (1972). *A History of Israel* (2. útgáfa). Bls 323

⁴⁹ Oesterley, W.O.E. og Robinson, Theodore H. (1932). *A History of Israel: From the Fall of Jerusalem, 586 B.C. to the Bar-Kokhba revolt, A.D. 135*. (Bindi 2). Oxford: Clarendon Press. Bls 64-65

⁵⁰ Avi-Yonah, Michael og Stern, Ephraim (ritstjórar). (1975). *Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land*. (Bindi 2). New Jersey: Prentice Hall. Bls 580

sem konungsríkinu var rústað og musterið í Jerúsalem var gjöreyðilagt.⁵¹ Mikill uppgröftur í Ísrael hefur leitt í ljós að borgin var kerfislega lögð í eyði af Babýlóníumönnum.⁵²

Einnig er mjög sérstakt að skoða hvernig saga Ísraels breytist eftir að þeir voru herleiddir. Aðrir höfundar, spámenn, hefja skrif sín eins og Esekíel. Jeremía fjallar til dæmis um stöðu Júda eftir eyðilegginguna á meðan spádómsbók Esekíels gefur upplýsingar um líf og væntingar hinna herleiddu í Babýlóníu. Einnig sjáum við breytingu á nöfnum í sögunni til dæmis verður Júda að Jehúd og þeir sem bjuggu í Júda verða þekktir sem Jehúdím eða gyðingar.⁵³ Hér hefur fornleifafræðin komið að notum til að skoða sannleiksgildi atburðanna um fall Jerúsalem og herleiðinganna meðal annars með fund handrita og fornminja frá þessu tímabili.

Þá komum við að þeirri spurningu hvort Ísraelsmenn hafi yfir höfuð verið herleiddir til Babylón? Ekki er hægt að skoða aðeins eina hlið hvort fall Jerúsalem hafi átt sér stað eða ekki. Nokkrar vísbendingar gefa til kynna að fólkið hafi verið herleitt og sagan sem sögð er í ritinu hafi komið fyrir.

- Bréf Lakis: Þau eru skrifuð á hebresku alveg eins og bækur Gamla testamentisins fyrir herleiðingu, á síðasta áratug Júdaríkis. Þau voru skrifuð á töflur. Þetta er einstakt dæmi um bréf sem skrifuð voru í svipuðum stíl og spámenn Gamla testamentisins skrifuðu í. Þessi handrit eru þau fyrstu sem benda til þess að pólitísk og hernaðarleg staða hafi ríkt í aðdraganda eyðingu Jerúsalems.⁵⁴ Þessi bréf eru mikilvæg vegna þess að þau eru skrifuð á þeim tíma þegar Babýlóníumenn gerðu innrás í Ísrael.
- Babýlónsku kviðurnar: Þær fundust árið 1887 og ná yfir 100 ára sögu en sú sem er birt hér tekur fyrir atburði konunga Babýlóns á milli 605–594 f. Kr. Þær eru skrifaðar með fleygrúnum og taka fyrir þrjá atburði. Í fyrsta lagi er fjallað um bardagann á milli Nebúkadnesars og Nekó sem var Faraó í Egyptalandi. Nebúkadnesar sigraði bardagann árið 605 f. Kr. Í öðru lagi er það aðild Nebúkadnesars II að krúnunni og í þriðja lagi var

⁵¹ Finkelstein, Israel og Silberman, Neil Asher. (2001). *The Bible unearthed: archaeology's new vision of ancient Israel and the origin of its sacred texts*. New York: The Free Press. Bls 295

⁵² Finkelstein, Israel og Silberman, Neil Asher. (2001). *The Bible unearthed: archaeology's new vision of ancient Israel and the origin of its sacred texts*. Bls 307

⁵³ Finkelstein, Israel og Silberman, Neil Asher. (2001). *The Bible unearthed: archaeology's new vision of ancient Israel and the origin of its sacred texts*. Bls 297

⁵⁴ Buttrick, G. A., Bucke, E. S., Kepler, T. S. og fl. (ritstjórar). (1980). *The Interpreter's Dictionary of the Bible: An Illustrated Encyclopedia K-Q* (11. útgáfa). (Bindi 3). Nashville: Abingdon Press. (Upphaflega gefið út 1962). Bls 57

Það sigurinn á Jerúsalem þann 16. mars, 598 f. Kr.⁵⁵ Þessi vísbending er mjög mikilvæg því hún staðfestir sögulega frásögn Biblíunnar um þennan atburð.

- Jójakín töflurnar: Þær fundust í fornleifagreftri árin 1899–1917 nálægt hliði Ístars. Þær fundust töflur sem eru frá 595-570 f. Kr. Þar sjáum við að Jójakín konungur er nefndur þegar hann og þjóð hans voru herleidd af Nebúkadnesar.⁵⁶ Þessi fundur er mjög mikilvægur í því tilliti að hann staðfestir veru Jójakíns og þar af leiðandi staðfestir herleiðinguna.

Niðurstöður

Viðfangsefni ritgerðar var um Jeremía spámann og spádómsbók hans. Umfjöllun hófst á því að skoða rannsóknir á Jeremía spámanni á 20. öldinni. Fræðimenn hafa sýnt aukinn áhuga á ritinu og rýnt í það gaumgæfilega. Skýringarit hafa verið gefin út á 20. öldinni þar sem líf og starf Jeremía er túlkað með mismunandi hætti. Sjónarhornið hjá fræðimönnum er mismunandi og margt í spádómsbókinni er dregið í efa. William L. Holladay og William McKane eru dæmi um fræðimenn sem draga hana í efa. Holladay og McKane túlka rit Jeremía á mismunandi vegu og má segja að þeirra stefnur standa á móti hvorri annarri. Holladay gengur það langt að birta nákvæmar dagsetningar og telur að hægt sé að breyta tímaröðinni á starfi Jeremía. McKane telur að spádómsbókin hafi verið skrifuð yfir mjög langt tímabil og bendir á að hebreski textinn sé mun styttri heldur en þýðingar gefa til kynna. Hvernig spádómsbókin var skrifuð er ekki vitað með vissu en ég hallast meira að því að hún hafi verið skrifuð yfir langt tímabil og tel að nálgun McKane sé réttari heldur en nálgun Holladay.

Kafli 1 fjallaði um líf og starf Jeremía þar sem köllun hans var skoðuð og hverjar ástæður hennar kunnu að vera. Einnig voru viðbrögð Jeremía skoðuð en hann brást þannig við að skorast undan henni í fyrstu en síðan tók hann hlutverki sínu alvarlega og var það mikil kvöl fyrir hann. Nokkur dæmi má finna í Biblíunni þar sem sá sem var útvalinn reyndi að skorast undan og má þar helst nefna Móses. Munurinn er samt sá að Jeremía er talinn vera ungur þegar hann var kallaður ekki ósvipað og Gídeon eða jafnvel Davíð konungur þegar hann var smurður. Móses var aldaraður þegar hann upplifði köllun sína. Iðrunarboðskapur Jeremía var skoðaður þar sem hann var kallaður til að flytja refsidóma Guðs. Það var sár kvöl fyrir hann að flytja þessa dóma um fall Ísraels og Júda og er hann því kallaður „hinn grátandi spámaður“.

⁵⁵ *Biblical Archaeology 23: Babylonian Chronicles*. (24.08.2011)

<http://theosophical.wordpress.com/2011/08/24/biblical-archaeology-23-babylonian-chronicles/>

⁵⁶ *Biblical Archaeology 24: Jehoiachin's Rations*. (25.08.2011)

<http://theosophical.wordpress.com/2011/08/25/biblical-archaeology-24-jehoiachins-rations/>

Iðrunarboðskapurinn gekk út á það að íbúarnir myndu snúa sér frá sínum vondu vegum til Guðs í einlægni því umbreyting hjartans skipti mestu máli. Áhrifaþættir í lífi Jeremía og fyrirmyndir voru teknar fyrir ásamt hvernig siðbót Jósía hafði möguleg áhrif á Jeremía. Mikilvægustu atriðin í áhrifaþáttunum voru föðurímýndin, dauði Jósía og sú samfélagslega breyting sem átti sér stað við dauða hans og að lokum fall Jerúsalems og Júda. Spurt var um hvers vegna Jeremía studdi eða studdi ekki siðbót Jósía en svarið er nokkuð augljóst og var það nefnt hér að ofan sem var umbreyting hjartans. Siðbót Jósía gekk út á það að hafa musterið sem miðpunkt tilbeiðslunnar og íbúarnir héldu að þeir væru öruggir ef þeir myndu tilbiðja Guð í musterinu. Kenningar voru því of einfaldar og auðveldar og fólkið varð trúrækið í stað þess að sýna einlægni. Ég tel að það hafi verið ástæða þess að Jeremía studdi ekki siðbótina jafnvel þótt hún lofaði góðu. Að lokum í þessum kafla voru spádómar Jeremía skoðaðir og spurningin um hvernig spádómsbók Jeremía hafi verið skrifuð var lögð fram. Eins og fram kom að ofan þá tel ég meiri líkur á því að hún hafi verið mótuð, samkvæmt kenningu McKane, yfir langt tímabil og því geti Jer 36 ekki staðist, það er að spádómar hans hafi ekki verið skrifaðir allir í einu.

Kafla 2 fjallar meira um sögulegar tengingar og var textinn í Jer 29.11-14 hafður að leiðarljósi. Áætlanir Guðs fyrir þjóðina voru birtar og voru aðstæður mjög erfiðar. Þessi orð voru skrifuð til hinna herleiddu til þess að láta þá vita að Guð myndi frelsa þjóð sína eftir 70 ár. Babýlónska herleiðingin og fall Jerúsalem er talið vera á því tímabili sem Jeremía skrifaði spádóma sína. Þar af leiðandi eru þessir atburðir mikilvæg söguleg tenging við boðskap Jeremía. Til að svara spurningunni hvort hann hafði val eða ekki um hvort hann yrði tekinn til Egyptalands þá tel ég að hann hafði lítið val um það. Jeremía skrifar sjálfur að hann hafi verið neyddur til þess að fara til Egyptalands, hins vegar er rétt að benda á að Jeremía er eina heimildin um þann atburð.⁵⁷

Mikilvægt er að skoða vitnisburði um herleiðinguna í öðrum ritum Biblíunnar. Þau bera vitni um hvað kom fyrir og um líðan þeirra sem voru herleiddir. Dæmi um þetta eru Harmljóðin sem voru í upphafi talin vera skrifuð af Jeremía en í dag er höfundur óþekktur. Harmljóðin eru talin hafa verið skrifuð af herleiddum manni sem var í Babýlón. Önnur spádómsrit eins og Esekíel bera einnig vitni um herleiðinguna og hvernig lífi hinna herleiddu var háttað í Babýlón. Sálmannir bera einnig vitni um herleiðinguna.

„Við Babýlónsfjót sátum vér og grétum er vér minntumst Síonar.

⁵⁷ Jer 44 gefur til kynna að hann hafi verið kominn til Egyptalands því hann ávarpar fólkið um synd þeirra. Þau orð sem birtast hér eru talin vera hin síðustu orð Jeremía.

Á pílviðina þar hengdum vér upp gígjur vorar

því að þar heimtuðu verðir vorir söngljóð og kúgarar vorir kæti

„Syngið oss Síonarljóð.“

Hvernig gætum vér sungið Drottins ljóð í framandi landi?“ Slm 137.1-4

Að lokum í kafla 2 snérist umfjöllunin um vísbendingar sem hafa fundist í fornleifafræðunum um herleiðinguna og fall Jerúsalems. Dæmi má finna í Babýlónsku kviðunum sem eru taldar vera frá 605-594 f. Kr. Þær staðfesta sögulega frásögn Biblíunnar um atburðinn. Einnig er hægt að nefna bréf Lakis sem benda á hvernig staðan hafi verið í aðdraganda falls Jerúsalems og líka má nefna töflur Jójakíns sem snúa að herleiðingu hans.

Aðal rannsóknarspurning ritgerðar var eftirfarandi: Hvernig tengist boðskapur Jeremía sögulegum atburðum í Júda og hvað er að segja um áreiðanleika þeirra sögulegu tenginga sem lesa má úr ritinu? Sögulega hefur líf Jeremía verið glatað og erfitt þar sem hann varð að flytja refsidóma fyrir þjóð sína. Vegna þess var hann hæddur, ofsóttur, fangelsaður og að lokum gerður útlægur frá samfélagi sínu. Hann er kallaður „hinn grátandi spámaður“ vegna þessa og bera rit hans vitni um það hvernig hann upplifði sig í samtíma sínum. Þessu ábyrgðarhlutverki fylgdi mikil höfnun og hatur og má greina það til dæmis þegar frændur hans lögðu á ráðin um að myrða hann. Jeremía var einnig mjög svartsýnn á lífið en fann huggun hjá Guði. Boðskapur Jeremía tengist því hinu sögulega þar sem spádómar hans um fall Jerúsalem og Júda rættust. Áreiðanleika sagna Jeremía má finna í þeim fornleifum sem hafa fundist og vitnisburðir í Biblíunni gefa til kynna að hún sé sögulega áreiðanleg. Biblían vitnar um herleiðinguna í mörgum ritum Gamla testamentisins samanber Sálmunum, Jesaja og Esekíel. Þau bera vitni um að atburðirnir áttu sér stað. Fornminjar eins og Babýlónsku kviðurnar og töflur Jójakíns bera vitni um herleiðinguna. Við höfum því nokkrar vísbendingar sem gefa til kynna að atburðurinn sem Jeremía lýsir í spádómsbók sinni hafi líklega komið fyrir.

Heimildaskrá

Anderson, Bernhard W. (1988). *The Living World Of The Old Testament* (4. útgáfa). Harlow Essex: Longman. (Upphaflega gefið út 1958).

Anderson, George W. (1966). *The History and Religion of Israel: The New Clarendon Bible Old Testament*. (Bindi 1). London: Oxford University Press

Avi-Yonah, Michael og Stern, Ephraim (ritstjórar). (1975). *Encyclopedia of Archaeological Excavations in the Holy Land*. (Bindi 2). New Jersey: Prentice Hall.

Ásmundur Guðmundsson. (1933). *Inngangsfraði Gamla Testamentisins*. Reykjavík: Herbertsprent.

Barton, John og Muddiman, John (ritstjórar). (2001). *The Oxford Bible Commentary*. Oxford: Oxford University Press.

Biblían. (2007). Reykjavík: Hið íslenska Biblíufélag.

Bright, John. (1972). *A History of Israel* (2. útgáfa). London: S.C.M. Press. (Upphaflega gefið út 1960).

Brueggemann, Walter. (2002). *Reverberations of Faith: A Theological Handbook of Old Testament Themes*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press.

Buttrick, G. A., Bucke, E. S., Kepler, T. S. og fl. (ritstjórar). (1980). *The Interpreter's Dictionary of the Bible: An Illustrated Encyclopedia E-J* (11. útgáfa). (Bindi 2). Nashville: Abingdon Press. (Upphaflega gefið út 1962)

Buttrick, G. A., Bucke, E. S., Kepler, T. S. og fl. (ritstjórar). (1980). *The Interpreter's Dictionary of the Bible: An Illustrated Encyclopedia K-Q* (11. útgáfa). (Bindi 3). Nashville: Abingdon Press. (Upphaflega gefið út 1962)

Carroll, Robert P. (2008). Century's End: Jeremiah Studies at the Beginning of the Third Millennium. Í A. J. Hauser (ritstjóri), *Recent Research on the Major Prophets* (bls. 217-231). UK: Sheffield Phoenix Press.

Clements, R.E. (1988). *Jeremiah, Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Atlanta: John Knox Press.

Craigie, Peter C, Kelley, Page H, Drinkard, Joel F JR. (1991). *Jeremiah 1-25: Word Biblical Commentary*. (Bindi 26). Dallas, Texas: Word Books Publisher

Farmer, William R. (ritstjóri). (1998). *The International Bible commentary: A Catholic and Ecumenical Commentary for the Twenty-First Century*. Minnesota: The Liturgical Press.

Finkelstein, Israel og Silberman, Neil Asher. (2001). *The Bible unearthed: archaeology's new vision of ancient Israel and the origin of its sacred texts*. New York: The Free Press.

Freedman, D. N., Herion, G. A., Graf, D. F. og fl. (ritstjórar). (1992). *The Anchor Bible dictionary H-J*. (Bindi 3). New York: Doubleday

Freedman, H. og Rosenberg, A. J. (1985). *Jeremiah, Hebrew Text & English translation with an introduction and commentary*. London; New York: The Soncino Press. (Upphaflega gefið út 1949).

Keown, Gerald L., Scalise, Pamela J., Smothers, Thomas G. (1995). *Jeremiah 26-52: Word Biblical Commentary*. (Bindi 27). Dallas, Texas: Word Books Publisher.

McConville, Gordon. (2002). *Exploring the Old Testament: The Prophets*. (Bindi 4). UK: Ashford Colour Press.

Oesterley, W.O.E. og Robinson, Theodore H. (1932). *A History of Israel: From the Exodus to the Fall of Jerusalem, 586 B.C.* (Bindi 1). Oxford: Clarendon Press.

Oesterley, W.O.E. og Robinson, Theodore H. (1932). *A History of Israel: From the Fall of Jerusalem, 586 B.C. to the Bar-Kokhba revolt, A.D. 135.* (Bindi 2) Oxford: Clarendon Press.

Vefheimildir

Arnold, Bill T. *Recent Trends in the Study of Jeremiah*. (10.10.2012)

http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/ashland_theological_journal/25-1_075.pdf

Biblical Archaeology 23: Babylonian Chronicles. (24.08.2011)

<http://theosophical.wordpress.com/2011/08/24/biblical-archaeology-23-babylonian-chronicles/>

Biblical Archaeology 24: Jehoiachin's Rations. (25.08.2011)

<http://theosophical.wordpress.com/2011/08/25/biblical-archaeology-24-jehoiachins-rations/>